
О ИДЕЈАМА И КЊИГАМА
ON IDEAS AND BOOKS

Горан Милорадовић

Мирослав Јовановић, *Досељавање руских избеглица у Краљевину СХС 1919–1924*,
 Стубови културе, Београд 1996, с. 385

Руске избеглице су од самог почетка своје одисеје биле предмет стручног и публицистичког интересовања, али тек у посткомунистичком периоду постало је могуће ту тему проучити са историјском дистанцом, рационално и без ваннаучних, посебно идеолошких, утицаја. У том духу је написана и ова монографија, настала као продужетак рада на магистарској тези, одбрањеној на Катедри за општу савремену историју Филозофског факултета у Београду 1993. године. Тежећи да попуни једну од бројних „историјских белина”, аутор се бави малом друштвеном групом (0,35% укупног становништва Краљевине СХС) током релативно кратког раздобља, од 1919. до 1924. године. Зашто су они битни?

Пре свега, феномен избеглиштва, иако се јављао и раније, од времена француске револуције представља једну од упадљивих одлика нововековне историје. У двадесетом веку појава је у време великих политичких криза, а нарочито у време и након светских ратова, доживела неколико ескалација, од којих избеглиштво Руса након октобра 1917, не само због своје масовности, представља нешто специфично. Изменом структуре руског друштва, нарочито сменом његове елите, створени су услови за преображај целе земље, чиме је, због значаја Русије (односно Совјетског Савеза) на међународно-политичком плану, у битном одређен и ток опште историје двадесетог века.

Једна од посебних разлога значаја те теме лежи у томе што је, захваљујући образовном и професионалном саставу групе (13% избеглица имало је више, а 62% средње образовање), њихов велики допринос новој средини био у упадљивој несразмери са њиховом малобројношћу, те се плодови семена који су они посејали убирају и дан-данас, посебно на тлу науке и уметности. С друге стране, лишавање Русије једног великог дела њене интелектуалне елите оставило је дуготрајне негативне последице на руско друштво. Такође, због значаја и утицаја

те земље, руске теме су трајно занимљиве и научним и политичким круговима, а посебно данас, на крају XX века, када још није јасно у ком правцу ће се даље кретати развој догађаја и процеса у важном геостратегијском чиниоцу какав представља Руска Федерација и око њега.

Процес досељавања Руса у Краљевину СХС био је у многим случајевима почетак њихове даље сеобе на запад Европе или у Америку, што је подразумевало учешће многих државних и међународних структура, чиме је појава добила изразито међународно обележје. Околности у којима је процес текао оставиле су трага и на психу појединца и на психологију групе. Даљи резултат је начин на који су се средине у које су избеглице насељене односиле према новим суграђнима. Бављење руским избеглицама је захтевало суочавање са многим што ненамерним што намерним заблудама (о њиховом броју и политичком утицају, нпр.), тако да један од важних конкретних доприноса књиге представља решавање питања броја руских избеглица у Краљевини СХС, за који је утврђено да се на свом врхунцу кретао у распону између 41.000 и 44.000. Осим утврђивања чињеничног стања, материја је изискивала и разрешавање многих методолошких проблема, чиме су стечени знање и искуство значајни и за истраживање других сродних тема.

Аутору се, пре свега, пружила јединствена прилика да истражи друштвену групу у настајању и направи помак у односу на традиционална схватања о примарном историјском значају истакнутог појединца. Такође, тема је изискивала стављање тежишта на проучавање процеса (не занемарујући ни догађаје) и структуре групе (не превиђајући ни историју „обичних” људи). Осим незаобилазних војних и дипломатских области истраживања, монографија се бави и идејним становиштем, односно његовим историјским последицама на посматрану групу и њено окружење. Један од неопходних начина да се све то постигне било је и коришћење помоћи других наука (највише социологије, али и психологије, лингвистике, права...), чиме је истраживање добило мултидисциплинарни димензију и омогућило сагледавање јединства историјског процеса кроз његов политички, социјални, културни и језички вид.

Монографија, осим методолошког доприноса, садржи и друге теоријске садржаје, почевши од термиолошког разматрања (избеглице или емигранти?) и типолошког рашчлањивања (типови и узроци миграција, врсте миграната, карактер миграционих таласа и сл.), па до структурисања саме књиге. Након *Предговора* следи *Шести уводних скица*, у којима се поставља проблем (и начелном и у конкретном смислу), а потом четири велике целине: *I – Држава и руско избегличко постојање*, која се бави односом државне структуре према придошлицама и проблемима везаним за решавање њиховог статуса; *II – Долазак*, где се обрађује пет великих миграционих таласа и остале мање групе, одлазак дела избеглица из Краљевине СХС и решава питање њиховог укупног броја у Краљевини СХС у посматраном периоду; *III – Смештај*, где се истражују начини решавања егзистенцијалних проблема руских избеглица (питање прихвата, размештаја унутар Краљевине СХС, смештаја и финансирања); *IV – Социјална слика*, где се анализира старосна, полна, образовна и професионална структура групе.

Књига је обилно документована, почевши од потресних сведочења са њеног почетка (види одељак: *Искушења*), која својим садржајем понекад далеко

превазилазе могућности маште надареног писца, а својом формом досежу и несумњив литерарни квалитет, до збирке фотографија и факсимила личних докумената са краја књиге, који читаоцу не дозвољавају да заборави да су заиста у питању стварни, иако прошли, догађаји и да су људи, чије судбине пред њим промичу, некада заиста живели. Рад је заснован на необјављеној грађи која је прикупљена из тринаест домаћих и страних архива, две библиотеке и три приватне збирке, а која је употпуњена збиркама објављених докумената, мемоарима, статистичким зборницима, штампом, периодиком, те досадашњом научном продукцијом о тој теми. Књига је опремљена и многобројним прилозима у виду тематских карата, скица, табела и графикона, којима се олакшава праћење текста и систематизују приказани подаци.

Излагање одликује, с једне стране, комбиновање хронолошког и мозаичког метода, а, с друге, комбиновање наративног и техничког језика. То је делом било диктирано самом материјом, делом стањем грађе и литературе, а делом, можда, жељом аутора да, осим тачности и јасноће, које би морале да одликују сваки научни рад, складом и естетском привлачношћу текст учини приступачним и занимљивим и широј читалачкој публици. Вероватно су због истог разлога напомене сведене на најнеопходнију меру. Да је аутор у књизи свесно неговао и естетску димензију упућује чињеница да централним поглављима претходи *Пролог*, а затвара их *Епилог*, што је обележје драмских текстова, чиме се вероватно желела нагласити трагика изложених збивања. С таквом алузијом сасвим су у складу графичко решење књиге (на начин старински) и заштитни знак издавача – стилизовани антички храм.

Миле Бјелајац

Прошлост Балкана и око ње

О књизи Марије Тодорове, *Имагинарни Балкан*,
Библиотека XX век, Београд 1999, стр. 444

У англосаксонском свету у последњих пар година појавиле су се три значајне књиге које повезује иста нит, готово идентична намера њихових аутора да реагују одмереношћу научника на нешто што их већ готово читаву деценију окружује тамо где живе и раде – „лакоћа” поимања Балкана и мноштво преких судова у истакнутим земљама Запада.

Хронолошки, на првом месту је књига М. Тодорове, *Imagining the Balkans*, (Oxford University Press, 1997) (код нас преведена као *Имагинарни Балкан*), на другом месту је књига Весне Голдсворти сличног, готово књижевног наслова: *Inventing Ruritania: The Imperialism of the Imagination* (New York and London, Yale University Press, 1998) и последња најновија књига истакнутог професора историје Балкана са Универзитета Саутемптон, Стевана К. Павловића, *The History of the Balkans 1804–1945* у издању „Longman” (New York-London, 1999.)

Потичући са овог простора, поседују једну врсту сензибилности која детектује игноранцију, непознавање или прикривене страсти. И Тодорова, и Голдсвортијева, и Павловић, свако у складу са својим стилем комуникације, заједнички констатују да непознавање доводи до примене симплификованих предрасуда (без обзира на њихово порекло) и да то има повратне последице на Балкан и његове становнике.

Марија Тодорова, од 1992 професор историје на Универзитету у Геинзвилу (Gainesville), Флорида, у научној јавности познато је и цењено име још из времена када је предавала отоманску и балканску историју на софијском Универзитету. Представник је модерне историографије у којој се преплићу политичка и друштвена историја, интердисциплинарни приступ у проучавању феномена даље и ближе прошлости, као и филозофија историје.

„Имагинарни Балкан” који је своје прво издање имао у Америци 1997. године код престижног Оксфорд Университи Преса (Oxford University Press), преведен је до сада у Бугарској, Грчкој и Хрватској. То је обимна студија са великим научним апаратом, богата екстензивним цитатима из многих дела на која се аутор осврће. Увод посвећен разматрању односа „балканизма” и „орјентализма” и седам поглавља (*Балкан – Номен: „Балкан” као самоодређење; О откривање Балкана; Обрасци њерцејције до 1900. године; Од откривања до конструције, од конструције до класификације; између класификације и*